

AANTEKENINGE.

HOOFSTUK I.

- 1) *Die Calvinisme in Suid-Afrika as historiese verskynsel* (prof. J. D. du Toit, Dr. Theol.). Dit is afgedruk in *Die Stigting van die Christelik-Nasionale Bond van Calviniste in Suid-Afrika*, Van Schaik, Pretoria, 1929.
Orals waar Calvinisme met 'n K gespel is, het ek dit tot 'n C verander. (Vgl. die jongste uitgawe van die *Woordelys* van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Taal, Lettere en Kuns).
- 2) *Der Katholizismus, seine Idee und seine Erscheinung*, von Friedrich Heiler, München, 1923, p. 582.
- 3) *Skaduwees van Nasaret*, eerste druk, p. 131—132.
- 4) Prof. J. D. du Toit, p. 30.
- 5) *The Reformation* by David Ogg, London, 1927, p. 75.
- 6) Ogg, t.a.p., p. 74.
- 7) Vgl. die volgende skerp oordeel van Anthonie Donker: Hy wys eers op die betekenis van Katolisisme en vervolg dan: „Het zou onrechtvaardig zijn die andere grootheid Calvinisme te ontkennen, die karaktervastheid, die zijn volgelingen het geloof nooit een grein gemakkelijker maken, het smalle pad geen duim verbreden zal, en een door geen enkel levensverlokking om te koopen Goedernt en strenge resigntatie handhaaft. Maar wat heeft men aan de karaktervaste doorvoering van een misverstand omtrent het leven? (Kursivering van my). *Poëzie-kroniek, De Stem*, Juli—Aug. 1931, p. 738. Donker vra of God die oorvloed geskape het alleen om ons te tempteer. Die Calvinisme staan dus afwysend teenoor die lewe, dit is feitlik sonder humor, wat miskien nog die meeste van die onvindbare lewenswaarheid kan opvang. Maar Donker is tog nie so naief dat hy nie die groot *sedelike* krag wat daar in Calvinisme of hierdie „baptised stoicism”, soos Dean Inge dit genoem het, skuil, kan vat nie. Die blanke bevolking van Suid-Afrika sou wel 'n pragtige beskawing hier opgebou het as hulle die maklikste weg wou kies. Dit is juis die konserwatiewe self-ontkennings-ideaal wat in Calvinisme skuil, wat help dat dit nie sedelik vervlak nie. Vgl. John. M. Mecklin Phd: *Introduction to social ethics*, London, 1920. Hy wy 'n hoofstuk aan Calvinisme en bring die fyn etiese waarde wat daarin opgeslote lê, op die voorgrond. Vgl. ook mnr. L. J. du Plessis, M.A., *Die Etiek van Calvin*, Tydkrift vir Wetenskap en Kuns, Oktober 1931. Verder: Dr. H. G. Stoker: *Die Wese van die Calvinisme*, Die Huisgenoot, 18 en 25 Maart 1932.
- 8) Aangehaal deur N. Buffinga in sy werkie *Religie en Kunst*, Amsterdam, 1930, p. 67.
- 9) Ogg, t.a.p., p. 73.
- 10) Prof. J. D. du Toit, t.a.p., p. 31. Ons weet dat die wese van

AANTEKENINGE.

- Calvinisme vatbaar is vir verskillende soorte vertolking, soos ons dikwels merk uit die polemieke onder teoloë. Aangesien ons ons egter bepaal by die digter Totius, volg ons die rigting wat deur hom aangedui word. Dit is natuurlik die enigste weg om sy werk reg te begryp.
- 11) Vgl. die leersame artikel van prof. P. Geyl: *De Protestantisering van Noord-Nederland, Leiding*. 15 Sept. 1930, bls. 114, vgg.
 - 12) Aangehaal deur prof. Du Toit, t.a.p., p. 33.
 - 13) Idem, p. 7.
 - 14) Die aanhalings oor Calvinisme se betekenis vir Nederland by Prof. Du Toit, t.a.p., p. 34.
 - 15) Dr. S. P. E. Boshoff, — *Volk en Taal van Suid-Afrika*, Amsterdam, 1921, p. 9.
 - 16) Idem, p. 9.
 - 17) Prof. Du Toit, t.a.p., p. 35.
 - 18) Dr. F. E. J. Malherbe, *Humor in die algemeen en sy uiting in die Afrikaanse Letterkunde*, Amsterdam, 1924, p. 117. Vgl. ook dr. H. G. Stoker se aangehaalde artikel. Hy wys daarop dat Calvinisme „'n kragtige lewenskern besit, en 'n ontwikkelingsdrang in hom bevat”.
 - 19) *Stone-lesinge*, p. 91.
 - 20) Dr. S. P. E. Boshoff, t.a.p., p. 120.
 - 21) Idem, p. 121.
 - 22) Prof. Du Toit, t.a.p., p. 45.
 - 23) Urbain van der Voorde, *Guido Gezelle*, Amsterdam, 1926, p. 7—8.
 - 24) Anthonie Donker, *De Episode van de Vernieuwing onzer poëzie*, (1880—1894), Utrecht, 1929 (eerste druk), p. 25—26.
 - 25) Bespreking van A. M. S. Methuen se boekie *Peace or War in South Africa*, London, 1930, deur Walrust in *Van Nu en Straks*, nuwe reeks, vyfde jaargang, onder die hoof: *Rust of Woelingen in Zuid-Afrika?*
 - 26) Albert Verwey, *Totius: Rachel, Proza*, Amsterdam, 1921, deel II, p. 98: „Ook wij hebben ons het uitverkoren volk gevoeld en ons prototype gezien in Israël. Ook wij hebben in het vroom-beminnend terugverlangen naar vroegere deugden en levens-wijs een dichterlijke drang gevolgd. Maar wij leven nu daar-buiten.....”
 - 27) München und Berlin, 5 Auflage, 1928.
 - 28) Gerard Brom, *Romantiek en Katholicisme in Nederland*, 1, Kunst, p. 235. Brom laat hom baie skerp uit oor Calvinisme (p. 235): „Een leer van Bijbellezing ver van iedere eredienst, een leer van afdoende uitverkiezing boven alle vormen van bekoorlijkheid, een leer van almachtige wraak tegenover elke teken van liefde, een onwrikbare en onmeedogende, een ijver-zuchtige en strijd lustige leer, die wat het leven lief en teder, wat het geloof edel en innig maakte, tot een geweldig brand-offer durfde verstoken.”
 - 29) Prof. J. J. Smith, *Die Huisgenoot*, Feb. 1919.
 - 30) Dr. A. Kuyper, *Het Calvinisme en de Kunst*, Kampen, (2de druk). Dr. Kuyper se redenering word op die voet gevolg.
 - 31) *Jaarboek van die Akademie*, II.
 - 32) Idem, p. 57.
 - 33) *Jaarboek van die Akademie*, III.

AANTEKENINGE.

- 34) Idem, p. 75.
- 35) *Religie en Kunst* door N. Buffinga. Aangehaal op p. 67.
- 36) *Van Gezelle tot Timmermans* door August Vermeylen, Amsterdam, 1923 (eerste druk), p. 48.
- 37) Aangehaal deur Buffinga, t.a.p., p. 67.
- 38) Buffinga, t.a.p., p. 69—70.
- 39) Troeltsch, t.a.p., p. 83.
- 40) Ons moet natuurlik uiters versigtig wees om by die behandeling van 'n godsdienstige digter nie gedurig alles te wil herlei tot sekere skerpomlynde dogmas nie. Ons moet veral oplet wanneer daar sprake van 'n „konfessie” is. Kon 'n Calvinis b.v. nie baie van Gezelle se gedigte geskrywe het nie, of kon 'n Lutheraan nie ook die belydenis geopenbaar het nie wat as „Leitmotiv” in *Trekkerswee* opklink? Streng opgevat is daar eintlik geen „Calvinistiese” of „Rooms-Katolieke” digters nie, want sodra die stem waarlik bewoë is, maak dit hom los uit alle bande. Die egte godsdienstige lied is dus van klank en inhoud universeel. Maar ontleed ons daardie lied, dan sal ons merk dat dit wat toon en karakter betref, eienskappe openbaar van die siel van die maker, en daardie maker lewe weer in 'n bepaalde volk wat 'n besonder godsdienstige oortuiging het. Ons het dus die gedig se algemene en besondere betekenis.
- 41) *Lyriek* door M. A. P. C. Poelhekke, Groningen, Den Haag, 1924, p. 246.
- 42) Verwey, Proza, deel II, p. 50.
- 43) *Het Nederlandsche Volkskarakter en Het Wilhelmus* verskyn in *De nieuwere Europeesche geest in kunst en letteren*. Opneem in die bloemlesing: *Nederlandsche Schrijvers en schrijfters* (Leopold), tiende omgewerkte druk, Groningen, 1926.
- 44) Idem, p. 800.
- 45) Dr. J. Wille, *Herman Dullaert*, p. 153. Vgl. *Het Protestantisme in de Nederlandsche Letterkunde* door Dr. Ph. A. Lansberg, Wageningen, 1931.
- 46) *De Dichter Revis* door Dr. W. A. P. Smit, Amsterdam, 1928, p. 260.
- 47) G. Kalf, *Geschiedenis van de Nederlandsche Letterkunde*, Groningen, 1909, deel IV, p. 357 - 358.
- 48) Donker, t.a.p., p. 28.
- 49) Idem, p. 27.
- 50) Idem, p. 41.
- 51) D'Oliviera, *De mannen van Tagtig aan het woord*, Amsterdam, derde druk, p. 49.
- 52) *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* door J. Gresshoff en J. de Vries, Arnhem, Hierdie aanhaling wys hoe onwetenskaplik die skrywers van hierdie werk kan wees. 1925, (eerste druk), p. 324.
- 53) *Jaarboek van die Akademie*, V, p. 103.
- 54) Prof. J. Kamp, *Die Banier*, Okt. 1922, na aanleiding van die tydskrif *Het Getij*.
- 55) Aangehaal deur dr. N. Diederichs in *Leiden und Dulden*, Bonn, 1930, p. 189.

AANTEKENINGE.

HOOFSTUK II.

- 1) *Ds. S. J. du Toit, in Weg en Werk, 'n periode van Afrikaanse Oplewing* deur J. D. du Toit, Paarl, 1917. Aanhaling uit die inleiding.
- 2) Voor in die werk plaas die skrywer selfs 'n veelbetekenende uittreksel (Kuyper, *In Jezus Ontslapen*, bls. 165). Niet vergeten van onze doden is niet genoeg. Er kan zo dikwels veel ook voor onze doden gedaan worden. *Om hun eer en goede naam te verdedigen tegenover miskenning en laster. Om een werk dat ze onafgedaan lieten, voor hen af te werken. Om in hun geest voort te arbeiden, opdat de invloed, die van hen uitging, nawerke.* (Kursivering van my). In Totius het S. J. du Toit se invloed inderdaad nagewerk!
- 3) Dr. du Toit gee ongelukkig 'n weinig-geslaagde beskrywing van sy vader se estetiese lewe, t.a.p., p. 403 - 404. Die hele „persoonsbeskrywing” van ds. Du Toit is weinig geluk, veral omdat die skrywer die samestelling van sy persoon stukkies vir stukkies fragmentaries ontleed. Wat sou 'n Emil Ludwig nie van hierdie hoofstuk gemaak het nie! Opmerklik is dit seker dat dr. Du Toit se *prosa* selde verras deur oorspronklike krag.
- 4) Dr. G. Dekker in die *Gedenkbok ter ere van die Genootskap van Regte Afrikaners (1875—1925): Ds. S. J. du Toit as leier van die Eerste Afrikaanse Taalbeweging*, p. 74 - 75.
- 5) *In Weg en Werk*, p. 28.
- 6) Idem, p. 3.
- 7) Idem, p. 240.
- 8) Idem, p. 241.
- 9) Idem, p. 57 - 85.
- 10a) *Totius in sy Verse*, 'n biografiese verklaring van sy gedigte met bloemlesing, deur L. J. du Plessis, M. A. Bloemfontein, 1924, p. 10.
- 10b) Uit 'n private brief. In Akademie-jaarboek 1913 is 'n herdenkingstukkies van Totius oor Lion Cachet.
- 11a) Uit 'n private brief.
- 11b) Emil Ermatinger, *Die Deutsche Lyrik seit Herder, II*, Die Romantik, Leipzig und Berlin, 1925, p. 197.
- 12) August Vermeylen, *Verzamelde Opstellen*, eerste bundel, Bussum, 1922, p. 209.
- 13) *Die Brandwag*, 10 Des. 1918, Die waarderende artiekeltjie is geskrywe deur L. H(iemstra).
- 14) Jan Celliers se eerste rymgings dateer uit 1894. Met sy latere ontwikkeling as digter het dit egter weinig te doen, want dit het as rym — en jeugwerk alleen in soverre betekenis dat dit geskrywe is deur iemand by wie later mooi digtersienskappe sou ontplooi. Jan Celliers se digtersontwikkeling gaan nie terug na die tydperk van die Eerste Taalbeweging soos Totius s'n nie.
- 15) Gustav Preller teken in sy inleiding tot Jan Celliers *Die Vlake en Ander Gedigte* (uitgawe van Die Nasionale Pers, Kaapstad, 1920, p. 2) die volgende aan: „.....hier by ons is die agterlike nasionale opvoeding oorsaak gewees van 'n agterlike digkuns. Sonder kennis van die taal, sonder so'n beheersing daarvan, wat dit bruikbaar kan maak vir uitbeelding van

AANTEKENINGE.

die ragfyne nuance van klank, kleur en lyn, kan geen digkuns groot word nie."

- 16) Du Plessis, t.a.p., p. 21.
- 17) Hoe onmagtig die „digters" hulle destyds self gevoel het wanneer hulle tot vertaling oorgaan, blyk uit die volgende voetnoot, geplaas by 'n gedig wat net volg op Jaduto se *Di Hyde-rosi* (Versameling, (1876—1906), p. 123): „Die pragtige poësie in die oorspronklike het ek perbeer in swakke digmaat na te volg."

HOOFSTUK III.

- 1) Albert Verwey, *Proza 1, De poëzie van Suid-Afrika* p. 105.
- 2) Sy eerste verse van na die oorlog het af en toe in 'n Potchefstroomse Studenteblad, later *Fac et Spera* genoem, verskyn. Hierdie werk (waarna ons weer onder die hoofstuk *Invloed* verwys, getuig van die vrugbare inwerking van Gezelle se gedigte. Dit is pogings wat stewig vassit in 'n Hollandse taalvorm, maar hulle getuig teweens ook van 'n drang na selfstandige digterlike uiting. In *Taaldag-more* word 'n wakker oproep gedoen op die Afrikaans digter om sy stem te laat hoor:

Sanger, sanger! waarom langer
stil gebly,
en uw tone nie die skone
dag gewy?

Opmerklik is wat mnr. Du Plessis aanteken in sy *Totius in sy Verse*: „1907 lewer 'n minder beduidende romantiese vertelling op van hoe „Die laaste Afrikaner" weggesterf het in eensaamheid, 'n egte Patriotsprodukt. Dis 'n klag oor afwyking van eie taal en godsdiens, blykbaar van taamlik vroeë datum" (p. 24). Eienaardig dat die Patriot se invloed nog sigbaar bly en deurwerk, al toon die digter afdoende dat in ander werk, wat in hierdie tyd verskyn het, hy oor 'n baie beter vormvermoë beskik as in die Patriotdae bekend was.

Maar in hierdie stukkie is reeds die gedagte aanwesig van die afwyking van „taal en godsdiens" by die volk, iets, wat die digter later so ernstig besighou.

- 3) Volgens 'n mededeling van die digter het ds. Willem Postma hierdie gedigte in sy laai ontdek en deur sy beywering is dit uitgegee. *By die Monument* dagteken uit Sept. 1908 maar „al lank daarvoor was die gediggies klaar." Aanhalings is gedaan uit die 5de druk, 1917. Waar dit uit die eerste druk is, word dit gemeld.
- 4) By die vyfde druk van hierdie bundeltjie wat in 1917 verskyn het, sê die digter: „Sonder toon, karakter of inhoud van die gediggies te wil verander, het die skrywer ewewel gemeen, dat hulle 'n dugtige hersiening moet ondergaan." Die gedigte is in sommige opsigte heelwat verander en so ver moontlik in 'n Afrikaanse kled gehul. Dr. E. C. Pienaar het in sy proefskrif sorgvuldig die taal van die ouer Afrikaanse digters na-

AANTEKENINGE.

- gegaan. Van Totius se taal sê hy die volgende: „By onderlinge verskille dra Totius se taalvorm in sy eerste bundels soms 'n nog suiwerder Hollandse karakter as dié van Celliers.... Menige vers is, behoudens die spelling van enkele woorde, feitlik suiwer Hollands. (p. 192, 3de druk).
- 5) Proza, II, p. 99.
 - 6) „Dikwels is Totius ook nie vry te pleit van wat Preller genoem het 'n geweldadige omkering, ten einde die werkwoord aan die einde van die rymreël te kry — een van die vernaamste kenmerke van die ou skool, waar dit die digters in die eerste plek te doen was om die rym. So word b.v. in *Hulle kom niet weer* telkens die vorm *wederkeer* gebesig (*die morges wederkeer; die rokie wederkeer*, ens.), en alleen terwille van die rym. En verder: tot hy weer het van syn baas gehoor, „vyandige magte gedurig myn bestaan het omsweef, „myn top die osse se tong het gepluk.” (Pienaar, t.a.p., p. 194).
 - 7) *De Symboliek der Kunst* door Just Havelaar, Haarlem, 1925, derde, hersiene druk, p. 113.
 - 8) Dr. Pienaar het noukeurig Totius se bewerkings met die oorspronklike vergelyk, (t.a.p. p. 298—299).
Di Hyde-rosi is vir Jaduto nie 'n te swak vertaling nie.
 - 9) T.a.p., p. 102. Kursivering van my.
 - 9) Vgl. die vertolking wat dr. F. E. J. Malherbe in verband met die dieper betekenis van hierdie gedig van Leipoldt gee (t.a.p., p. 230—231).
 - 10) Uit Totius se Burgerdorpse studentetyd het ons 'n retoriese gedig *Klacht van eene Melaatsche op Robbeneiland* (vgl. Du Plessis, t.a.p., p. 21—22). In *Robbeneiland*, 'n ballade, hoor ons presies net soos in *Die Balling* die klag van 'n afgesonderde melaatsche vrou. Afgedruk deur Du Plessis, p. 54—55.
 - 11) Hoe moet ons die volgende uitlating van prof. S. P. E. Boshoff verstaan: „Van die hele literatuurproduksie van die Twede Beweging onthou die gemiddelde leser uit die periode voor 1910 waarskynlik net Eugene Marais se *Winternag* en Celliers se *Vlakte*-bundel; al ons ander digbundels, romans, toneelstukke, dierverhale, *alles wat kan aanspraak maak op enige letterkundige prestasies*, is van later datum”? (Die Burger, 30 Mei, 1931: *Mondigwording van ons volk*). Sou die „gemiddelde leser” so weinig ingewy wees? Of het ons hier te doen met hulle kennis wat op bloemlesings berus, waarin dieselfde klassieke voorbeeldjies maar oor en oor moet paradeer?
 - 12) Donker, t.a.p., p. 132.
 - 13) 'n Stortvloed van waarderings het *By die Monument* se verskyning verwelkom. 'n Uittreksel van die belangrikste dele daarvan is oorgedruk in *De Vriend des Volks* (6 Nov. 1908). Veral Preller het waarderend daaroor geskrywe in *De Volkstem*: „Hierdie gedigte is m.i. een van die skoonste bydraes tot die Afrikaanse letterkunde wat daar tot hertoe bygekom het.... In Afrikaans het ons so'n onbevange, tere uiting van smart nie geken nie.... Dis 'n innig subtiële sang, soos die fluisterstemme in 'n siekekamer.... Du Toit is 'n fyn-besnaarde lirikus.”
De Vriend des Volks kon die volgende getuig: „Daar sit ware gevoel en suiwer klank in”.
In *Het Kerkblad* het prof. L. Cachet geskrywe: „De gedichten

AANTEKENINGE.

zijn teder, lieflik en zoetvloeiend, zij zijn niet scherp, maar diep."

Ds. W. H. Boshoff, van Winburg, erken dat hy deur die bundeltjie daartoe gebring is om die deugdelikheid van Afrikaans as skryftaal te erken.

'n Resensent in *De Zuid-Afr.-Post* praat waarderend oor die bundeltjie, veral omdat Totius se werk nie aangepaste Nederlandse letterkunde is nie, maar deur-en-deur Afrikaans is. Hy waarsku nadruklik: „Laat Jong Zuid-Afrika oppassen dat het zich niet doodstaart op de vorm en de woordkunst van de Nederlandsche poëten uit de laatste der Negentiende eeuw. Niet alleen dat dit kan leiden tot verslapping van eigen kern, gezond gevoel, maar ook tot ijdeluiterige nabootsen van verfijnde vormen, die niet in overeenstemming zijn met de jongsterke, van dekadentie nog geheel vrij, Zuid-Afrikaanse volkskarakter". Hy haal dan *Die Besembos* aan om die vloeibaarheid en buigzaamheid van Afrikaans aan te toon.

Aanhalings soos hierdie toon afdoende hoe innig die belangstelling destyds in ons stadig ontluikende letterkunde was. Die kritiek was begryperlikerwyse nie skerp nie. Dink ons aan die tyd waarin die bundeltjie verskyn het, dan kan ons die kultuurhistoriese waarde daarvan nie maklik oorskat nie.

HOOFSTUK IV.

- 1) *Piet Retief* deur Gustav Preller, druk, p. 345.
- 2) Potgieter het ekspediesies na Delagoabaai gestuur, want ook hy moes in verbinding bly met die buitewêreld. Maar hy het sy krag gesoek in die binneland, weg van die „beskawing”.
- 3) Voorwoord van die bundel.
- 4) S. J. Du Toit in *Weg en Werk*, p. 403: „Wat verder sy skoonheidsin aangaan, verwys ons na sy gedigte, enige waarvan elders, na ons hoop 'n plekkie sal kry. Ongelukkig is dit maar proewe van wat hy kon gelever het as daar kans voor was. Maar poësie eis vrye tyd en stilte, en die twee was in sy lewe maar skraal aanwesig.”
- 5) Reëls 1—5. Aanhalings uit die eerste druk (1909). Ek het, so ver dit in my vermoë was, die taalvorm gemoderniseer, net soos die digter met sy ander bundels gedoen het.
- 6) Reëls 214—221.
- 7) Reëls 75—86. In die voorwoord tot die Pantheon-uitgawe van *Hagar* (1907) sê Chr. Stapelberg die volgende: „De tekening van den kemel is niet minder goed geslaagd (vs. 75—90) en is algemeen geprezen — verscheidene schrijvers van bloemlezingen namen dit stuk op —, die lof is verdiend: we gevoelen bij het lezen het kalme, gelijkmatige der bewegingen van 't lastdier, dat ook gevoelig is voor de tonen, die zijn oor treffen.” Da Costa se aanprysing vervlak egter tot louter beskrywing, wat weinig te sien gee. Die kameel wil maar nie deur die newel van woorde sigbaar word nie!
- 8) Reëls 105—109.
- 9) Reëls 110—112.

AANTEKENINGE.

zijn teder, lieflik en zoetvloeiend, zij zijn niet scherp, maar diep."

Ds. W. H. Boshoff, van Winburg, erken dat hy deur die bundeltjie daartoe gebring is om die deugdelikheid van Afrikaans as skryftaal te erken.

'n Resensent in *De Zuid-Afr.-Post* praat waarderend oor die bundeltjie, veral omdat Totius se werk nie aangepaste Nederlandse letterkunde is nie, maar deur-en-deur Afrikaans is. Hy waarsku nadruklik: „Laat Jong Zuid-Afrika oppassen dat het zich niet doodstaart op de vorm en de woordkunst van de Nederlandsche poëten uit de laatste der Negentiende eeuw. Niet alleen dat dit kan leiden tot verslapping van eigen kern, gezond gevoel, maar ook tot ijdeluiterige nabootsen van verfijnde vormen, die niet in overeenstemming zijn met de jongsterke, van dekadentie nog geheel vrij, Zuid-Afrikaanse volkskarakter". Hy haal dan *Die Besembos* aan om die vloeibaarheid en buigzaamheid van Afrikaans aan te toon.

Aanhalings soos hierdie toon afdoende hoe innig die belangstelling destyds in ons stadig ontlukende letterkunde was. Die kritiek was begryperlikerwyse nie skerp nie. Dink ons aan die tyd waarin die bundeltjie verskyn het, dan kan ons die kultuur-historiese waarde daarvan nie maklik oorskat nie.

HOOFSTUK IV.

- 1) *Piet Retief* deur Gustav Preller, druk, p. 345.
- 2) Potgieter het ekspediesies na Delagoabaai gestuur, want ook hy moes in verbinding bly met die buitewêreld. Maar hy het sy krag gesoek in die binneland, weg van die „beskawing”.
- 3) Voorwoord van die bundel.
- 4) S. J. Du Toit in *Weg en Werk*, p. 403: „Wat verder sy skoonheidsin aangaan, verwys ons na sy gedigte, enige waarvan elders, na ons hoop 'n plekkie sal kry. Ongelukkig is dit maar proewe van wat hy kon gelever het as daar kans voor was. Maar poësie eis vrye tyd en stilte, en die twee was in sy lewe maar skraal aanwesig.”
- 5) Reëls 1—5. Aanhalings uit die eerste druk (1909). Ek het, so ver dit in my vermoë was, die taalvorm gemoderniseer, net soos die digter met sy ander bundels gedoen het.
- 6) Reëls 214—221.
- 7) Reëls 75—86. In die voorwoord tot die Pantheon-uitgawe van *Hagar* (1907) sê Chr. Stapelberg die volgende: „De tekening van den kemel is niet minder goed geslaagd (vs. 75—90) en is algemeen geprezen — verscheidene schrijvers van bloemlezingen namen dit stuk op —, die lof is verdiend: we gevoelen bij het lezen het kalme, gelijkmatige der bewegingen van 't lastdier, dat ook gevoelig is voor de tonen, die zijn oor treffen.” Da Costa se aanprysing vervlak egter tot louter beskrywing, wat weinig te sien gee. Die kameel wil maar nie deur die newel van woorde sigbaar word nie!
- 8) Reëls 105—109.
- 9) Reëls 110—112.

AANTEKENINGE.

- 10) Reëls 289—291.
- 11) Uit 'n brief bewaar in die Pretoriase argief. Aangehaal deur Totius in sy „Aantekeninge”.
- 12) Na aanleiding van hierdie gedig wys ons net op dr. J. J. le Roux se opmerking oor kaffer-Afrikaans in hierdie verband: „Hulle plaas na iedere subst. wat as onderwerp van 'n Ww dien, 'n Pers. Vnwd. en dit geld nie alleen van die Mvd. nie, maar ook van die Enkelvoud. „Oor die Afrikaanse Sintaksis deur dr. J. J. le Roux B.A., Amsterdam, 1923, p. 81.

HOOFSTUK V.

- 1) Aangehaal uit E. Bertram se Kleistrede, Walther Rehm, *Todesgedanke in der deutschen Dichtung vom Mittelalter bis zur Romantik*, Halle-Saale, 1928, p. 1.
- 2) Rehm, t.a.p., p. 2.
- 3) Just Havelaar, t.a.p., p. 96
- 4) Idem, p. 98.
- 5) Idem, p. 98.
- 6) Rudolf Lehmann, *Poetik*, München, 1919, tweede Auflage, p. 134.
- 7) Just Havelaar, t.a.p., p. 108.
- 8) By die sesde druk (1929) van *Wilgerboombogies* skrywe Totius: „By die nuwe druk van Wilgerboombogies wens die skrywer alleen te meld dat een van die gedigte, uit die eerste uitgawe, verdwyn het, een daarvan het verander van gedaante en drie nuwes het bygekom.” Die nuwes wat bygekom het, is *Die Paadjie Dof en Klein*, *Kon ek die Ding maar afdoen* en *Die Trein van die Lewe*. Aanhalings is uit die sesde druk gedaan. Ek het die bygevoegde gedigte maar saam met die ander bespreek en omdat dit in *Gees* hierby tuishoort. Met die omwerking van sy gedigte het Totius nie altyd daarin geslaag om 'n suiwer Afrikaanse taalvorm te verower nie. So heet dit nog: „Die wind het my die spraak gebrag; ek sou tog o so gelukkig *syn*; wanneer die is *doodgeslaan*; wie gee *daaromme*? aan smart wat jou het hier gebring” ens.
- 9) Just Havelaar, t.a.p., p. 109.

HOOFSTUK VI.

- 1) *De Symboliek der Kunst* door Just Havelaar, p. 98—99.
- 2) Poelhekke, t.a.p., p. 111.
- 3) Lehmann, t.a.p., p. 139—140.
- 4) Just Havelaar, t.a.p., p. 112.
- 5) Aangehaal in *S. J. du Toit in Weg en Werk*, p. 27.
- 6) Idem, p. 28.
- 7) Idem, p. 28.
- 8) Albert Verwey, *Totius' Rachel*, proza, II, p. 98—99.
- 9) Lehmann, t.a.p., p. 114.

AANTEKENINGE.

- 10) In sy *Inleiding tot Rachel van Totius*, Potchefstroom, 1923, het L. J. du Plessis vir ons 'n insigryke studie gegee. Hy het noukeurig die gang en dieper betekenis van die werk omlyn, verder het hy nagegaan hoe die digter sy werk taalkundig gesuiwer het vir die tweede druk. Van uit estetiese standpunt is dit belangrik, want gaan ons die voorbeelde van verbetering na wat hy gee, dan is dit duidelik te sien hoe die digtergevoel suiwerheid aangebring het. Die derde uitgawe (1928) heet nou *Ragel*. Ons het die oorspronklike spelling behou, met die oog op die jongste spelreëls van die Akademie. Aanhalings is gedaan uit die tweede druk (1923), behalwe waar anders gemeld.
- 11) Totius' *Rachel*, proza II. Oorspronkelyk verskyn in *De Beweging*, Sept. 1914.
- 12) Verwey, t.a.p., p. 100.
- 13) Na aanleiding van Verwey se artikels (*Leiding*, 1930) merk dr. P. Allosery op (*Kerkhofblommen*, Jubileumuitgawe) dat dit 'n „wanklank” is. (P. 210).
- 14) Verwey, Totius' *Rachel*, p. 104.
- 15) Idem, p. 110.
- 16) Idem, p. 98.

HOOFSTUK VII.

- 1) *Wereldorde en Geestesleven* door Dr. J. D. Bierens de Haan, Amsterdam, 1922, (tweede druk), p. 364.
- 2) Lehmann, t.a.p., p. 161—162.
- 3) *Trekkerswee* se laaste deel herinner soms in die verte aan P. C. Boutens se moderne bewerking van *Beatrijs*, net soos die geval is met Malherbe se *Die Timmerman*. Vgl. die sonderlinge reëls aan die einde van *Trekkerswee*:
 Hy wat die versies het gemaak,
 lê hierby neer die digterstaak,
 Maar wil met enkele woorde nog
 vermeld van stille beewaarts-tog....

met die volgende in *Beatrijs*:

* * *
 Dit is de sproke van Beatrijs.
 Ik schreef haar uit op weinig blaën
 In zulk een klare en simple wijs
 Als kinderen verstaan.

Dr. J. B. Schepers het in sy studie oor *Rachel* (*De Nieuwe Gids* Feb. 1914) die volgende opgemerk: „Zo is dit echt een Afrikaans gedicht geworden. Alleen — verbeeld ik het mij, of is het werkelijk waar? — speelt deze dichter, terwijl hij zo naar het verleden staat te kijken, de moderne melodie van Boutens en wel vooral van zijn sproke van Beatrijs' door het hoofd. Ik hoor die telkens en de evenlange regels, die om en om rijmen, houden de stemming wakker bij mij.” Die aanhalings is uit die 9de druk (jaar ?).

- 4) Bierens de Haan, t.a.p., p. 362.

AANTEKENINGE.

HOOFSTUK VIII.

- 1) L. J. du Plessis, t.a.p., p. 35.
 - 2) Afgedruk in die bloemlesing van L. J. du Plessis. Later sal daar waarskynlik meer van hierdie intiem-persoonlike liriek gepubliseer word.
 - 3) Vgl. Dirk Coster se bespreking in *Nieuwe Geluiden*, Arnhem, 1925, tweede, vermeerderde druk, p. 20—21 van *Inleiding*.
-

HOOFSTUK IX.

- 1) *Leven en Werken van Jonker Jan van der Noot*, door August Vermeylen, Antwerpen, 1899, p. 12. Prof. Du Toit beweer dat Jhr. Van Zuylen van Nyevelt in 1543 die eerste psalmberyming gegee het.
 - 2) Vermeylen, t.a.p., p. 13.
 - 3) Idem, p. 16.
 - 4) Idem, p. 41.
 - 5) *De Dichter Revius*, door dr. W. A. P. Smit, p. 245. Aanhalings uit A. Andriessen, *Aanmerkingen op de Psalmbewerkingen van Petrus Dathenus* (1756), p. 173.
 - 6) Vermeylen, t.a.p., p. 42.
 - 7) Smit, t.a.p., p. 245.
 - 8) Idem, p. 245.
 - 9) Idem, p. 246.
 - 10) Idem, p. 165—168.
 - 11) Prof. J. D. du Toit, *Ons Kerkgesang*, 15 Jul. 1931: „Die manne van wie b.v. ons Psalmbboek afkomstig is, was geen digters van naam nie; in die Hollandse letterkunde tel hulle feitlik as selfstandige digters nie meer nie. Uit hulleself kon hulle niks groots produseer nie. Alleen het hulle besit 'n fyn taalgevoel en 'n ryke verbeelding, sodat hulle in eie taal- en digvorme kon uitbeeld wat die sangers van die Skrif hulle voorgesing het”.
 - 12) Uitgewers: Nasionale Pers, Bepersk, Kaapstad, 1923. Musiek bewerk deur F. W. Jannasch.
-

HOOFSTUK X.

- 1) *Die Invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die Negentiende Eeu* deur G. Dekker, Groningen—Den Haag, 1926, p. 248.
- 2) *De Dichter Revius* door Dr. W. A. P. Smit, Amsterdam, 1928, p. 260.
- 3) Just Havelaar, *Het Leven en de Kunst*, Amsterdam, 1923 p. 75.
- 4) *Auf Flanderns Spuren in Südafrika. Der Einfluss Guido Gezelles auf die Südafrikanische Literatur mit einem Hinweis auf die lautliche und lexikalische Verwandtschaft beider Sprachgebiete*. Rostock, 1925: Hierdie werk is nie in die handel te kry

AANTEKENINGE.

- nie. 'n Eksemplaar is te vind in die Gezelle-museum, in Brugge.
- 5) Breyne, t.a.p. p. 65.
 - 6) Breyne wys daarop dat *Het Muizeke*, wat in *Ons Klyntji* oorgedruk is, afkomstig is van een van Gezelle se studente G. Authenuis. So ver ek weet, was dit geen student van Gezelle nie. Ook dr. Allosery, konservator van die Gezelle-museum, vind die bewering onjuis. Breyne vergelyk *Blydschap in Jesus* van Neef Jan wat Versies Maak, met *Prinsipium a Jesu* van Gezelle; verder *Helena en Eduard* van Neef Jan met *Kerkhofblommen* van Gezelle. Twyfelagtig is dit om in dinge soos die volgende navolging te sien: „Auch das Bild in der letzten Strophe, wo der Morgentau wie Perlen an den Grashälmlchen hängt, ist von Gezelle wieder und wieder benutzt und in den verschiedensten Farben gemalt worden”. p. 63.
 - 7) Volgens mededeeling van die digter self.
 - 8) Just Havelaar, *Het Leven en de Kunst*, p. 3.
 - 9) *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken*, Antwerpen, 1930 Aanhaling uit die inleiding van Aug. Vermeylen in deel I.
 - 10) *Van Gezelle tot Timmermans* door August Vermeylen, p. 48
 - 11) Leiding, Eerste Jaargang, 15 Maart 1930 Albert Verwey, Guido Gezelle, p. 133.
 - 12) Prof. Frank Baur teken die volgende aan in verband met die vorm van *De Mandelbeke* „Aan het korte, amechtige Catsiaanse vers, door hem reeds in 1848 behendig, maar nog vlak en kneuterig, in *De Mandelbeke* gehanteerd, geeft hy in *De Boodschap van den Vogels* en, ietwat gewijzigd, van het trochaeïsche in het jambische omgezet, in *De Berechtinge*, een lenigheid en schilderend vermogen, waardoor in accelerando en retardando, in verzwarend monosyllabisme of lichte trippelmaat, de woordenreeksen worden tot het eenig passende gewaad voor deze zoölogische verbeeldingen en de innemende evocatie van den heiligen tocht met het Viaticum, door den klaren, blakenden zomermorgen”. (*Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken*, Dichtoefeningen, p. 242). Ook Totius het gaandeweg geleer hoe om die eentonige jamben trogee-mate lewendiger te maak deur oorspronklike ritmiese wending, deur die behendige enjambement en eie beeld. (vgl. *Die Lied van die Wilg*).
 - 13) Guido Gezelle, *Dichtwerken* Amsterdam, vyfde druk, deel II, p. 151. Wat Gezelle se oorbekende gedigte betref, verwys ek nie na 'n bepaalde uitgawe van die digter se werk nie. Hulle is in die meeste Nederlandse bloemlesings te vind.
 - 14) Verwey, t.a.p. II, p. 248—249.
 - 15) *Dichtwerken*, t.a.p. II, p. 14—15.
 - 16) *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's Werken*, Dichtoefeningen,, p. 160.
 - 17) Verwey, t.a.p. II, p. 246, Ek ontleen verder nog enige opmerkings aan Verwey se indringende studie.
 - 18) *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige Werken*, *The Song of Hiawatha*, Inleidende studie.
 - 19) Verwey, t.a.p. I, p. 123.
 - 20) Vgl. *Woordkunst van Guido Gezelle* door J. Craeynest, Brugge, 1904, (nou uit die handel). Die skrywer gaan deeglik in op

AANTEKENINGE.

Gezelle se woordskeppende vermoë en kom tot die volgende konklusie: (i) Dat by Gezelle die aantal nuutgesmede woorde nie so veel is as mens wellig sou meen nie; en (b) dat Gezelle by die maak van nuwe woordgedaantes baie omsigtig te werk gegaan het en oor die algemeen die wette gevolg het van die gesonde volkspraak.

Om nuwe woorde te maak, besluit Craeynest, sowel as die voordelige aanwending van verouderde woorde, daarvoor is veel taalgevoel, taalinsig en oorleg nodig.

- 21) Dr. G. Dekker, t.a.p., p. 250.
- 22) Anthonie Donker: *Het Tijdperk der Vernieuwing onzer Poëzie*, bls. p. 102.
- 23) Inleiding tot *Rachel*.

HOOFSTUK XI.

- 1) Betekenisvol is seker die volgende uittreksel uit 'n brief wat Totius van 'n bewonderaar n.l. Carel Kjersmeier, ook 'n letterkundige, uit Denemarken in 1919 ontvang het: „Pendent mes deux années de soldat, gardant la plage danoise, vos poésies ont souvent été mon unique consolation dans de la vie militaire.....”
- 2) Opmerklik is die volgende beskouing van een van die jongeres: „Dit kom ons voor dat juis die verbinding van intense gedagte-inhoud met suiwerste poësie 'n buitengewone mate van eerbied vir Totius afdwing by jong Suid-Afrika. Die sedelike erns en hoogheid van sy gemoed stel hom in staat om die weedom van die Afrikaanse volk op volkome waardige wyse te weerspieël in daardie twee werke wat al amper 'n poëtiese Bybel geword het vir baie van ons: *Rachel en Trekkerswee*. Niemand het dit soos hy aangedurf om die sluier te lig van die tragiese van ons nasionale ondergang — nie soos Celliers in weemoedige terugblik, na iets wat verlede is nie, nie soos Leipoldt in wrange, wisselende stemminge van twyfel en bittere — soek nie — maar in Totius se werk hoor ons die wenig van 'n volk, dog altyd met die grondtoon van vertroue en met 'n wye uitsig op die doel van alles. Hy is die sanger van die konsentrasie-kampe, maar tewens van die tyd daarna en van die toekoms — die teenwoordige is vir hom alleen daar as die verlede se verskiet en môre se gister.” L. W. H(iemstra) in *Die Brandwag*, 10 Des. 1918.

